

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2025/2

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

Szerkesztők
Bozsoki Petra
Kucserka Zsófia
Laczkó András
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borítóterv
Simor Kamilla

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi
Tanszék vezetője (7624 Pécs, Ifjúság útja 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

ÖTVÖS PÉTER

„Térdet fejet neki hajték”

Balassi Petrarca-élménye (kísérlet) 9

SZOLYKA HAJNALKA

„Honi héroszok”

Panteonizáció Kazinczy két korai episztolájában 27

KRITIKAI LAPOK

BALÁZS-HAJDU PÉTER

Tükör által homályosan

A magyar ponyva új tüköre: Tanulmányok a népszerű nyomtatványok kutatásáról, szerk. CHIKÁNY Judit, Csórsz Rumen István, Bp., Reciti, 2024 (Reciti Konferenciakötetek, 28). 49

ERDŐS ANGELIKA

„Tinódiak” és a hungarus héroszok

Ács Pál, *Hősök és hőseinek: A magyar hősköltészet Zrínyi előtt*, Bp., Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2024. 57

HAJDU PÉTER

A szklabonyai fiú, aki a magyar irodalmi életet hódította meg

Császtvay Tünde, *Kettős tükörben: Mikszáth Kálmán élete és kora*, Bp., Osiris, 2024 (Osiris Irodalomtörténet). 61

NÓBIK ATTILA

Nőtörténetírás és ismeretterjesztés határán. Szécsi Noémi nőtörténeti köteteiről

Szécsi Noémi, *Lányok és asszonyok aranykönyve: Szépség, egészség, termékenység és sexualitás a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2019; *Régen minden lánynak jutott férj: A nők neveltetése és szereplehetőségei a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2024; *Jókai és a nők*, Bp., Magvető, 2025. 71

HASZNOS MULATSÁGOK

JÓKAI 200

OWAIMER OLIVER – RADNAI DÁNIEL SZABOLCS

Egy hírhedt kalandor a tizenkilencedik századból

Megjegyzések a Jókai-évről 79

FILLÉRTÁR

LOVAS BORBÁLA

Vergilius eclogáinak fordításai egy unitárius kódexben 103

Három ecloga-fordítás az Ms. U. 59. jelzetű kódexből (Közzéteszi Lovas Borbála) 111

ERDŐS ANGELIKA

Guido de Columnis Trója-regényének első fordítása egy 17. századi naptársorozatban 121

Igazán való históriája amaz régenten való Trója városának első romlásának és épületinek,

végére veszedelmének (Közzéteszi Erdős Angelika) 139

A tanulmányok összefoglalói / Abstracts	151
A lapszám szerzői	153

Nóbik Attila

Nőtörténetírás és ismeretterjesztés határán

Szécsi Noémi nő történeti köteteiről

SZÉCSI Noémi, *Lányok és asszonyok aranykönyve: Szépség, egészség, termékenység és szexualitás a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2019.

SZÉCSI Noémi, *Régen minden lánynak jutott férj: A nők neveltetése és szereplehetőségei a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2024.

SZÉCSI Noémi, *Jókai és a nők*, Bp., Magvető, 2025.

Szécsi Noémi nő történet iránti érdeklődése már a korábbi időszakban is több publikációban tetten érhető. Egyrészt ő a szerzője a *Halcsontos fűző* blognak¹, másrészt Géra Eleonórával közösen a 2010-es években két nő történeti ismeretterjesztő kötetet is publikáltak.² Az utóbbi bő fél évtizedben pedig immár önálló szerzőként jelentetett meg három olyan tudományos ismeretterjesztő könyvet, amelynek fókuszában a dualizmus korának nő története áll. Az öt kötet és a hozzájuk kapcsolódó blogbejegyzések élénk visszhangot váltottak ki a laikus sajtóban, ám a szakmai kritikák – ismeretterjesztő irodalmak esetén nem szokatlan módon – jórészt elmaradtak.³ Jelen írás az önállóan megjelent Szécsi-kötetek áttekintésére vállalkozik.

A *Lányok és asszonyok aranykönyve* fókuszában a női test áll. Szécsi Noémi Hugonnai Vilma történetének felvillantásával kezdi könyvét, hiszen a szöveg egyik fontos forrását az első diplomás magyar orvosnő 1898 és 1901 közötti orvosi naplói adják. A könyv a női testtel kapcsolatos elképzeléseket és gyakorlatokat a (normatív) női életút mentén rendezi. Erre utalnak a fejezetcímek is: *Lányok teste*, *A test mint házassági tőke*, *Anyák teste*, *Test és lélek* és *Asszonyok teste*. Az első fejezet a lányokkal foglalkozik, ír a higiénés szokásokról, a szépségideálról, a sport és a női test viszonyának alakulásáról, de bőven foglalkozik a szüzesség és a házasság előtti szexualitás kérdésével is. Az egyik alfejezet pedig a könyvben többször is előforduló

1 <https://halcsontosfuzo.blog.hu/>. A blog felületén a jelen írás idején 2019-es az utolsó bejegyzés, a kapcsolódó Facebook-oldalon pedig 2022-es.

2 SZÉCSI Noémi, GÉRA Eleonóra Erzsébet, *A modern budapesti úrinő: 1914–1939*, Bp., Európa, 2017; SZÉCSI Noémi, GÉRA Eleonóra Erzsébet, *A budapesti úrinő magánélete (1860–1914)*, Bp., Európa, 2015.

3 Néhány példa a megjelent kritikákra: TÖRÖK Zsuzsa, SZÉCSI Noémi – GÉRA Eleonóra: *A budapesti úrinő magánélete (1860–1914)*, Irodalomismeret, 2016/2, 95–99; BARTHA Eszter, „...Magyar menyecskét szeretnék én otthon látni”: Család, házasság és politika a dualizmus korában Magyarországon, *socio.hu*, 2016/3, 105–110 <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.3.105>; GYIMESI Emese, *A „Pesti Asszony” mint a modernség szimbóluma*, Múltunk, 2018/3, 254–263.

fűzőviselési szokásokat tekinti át. A második nagy fejezet a lányból asszonnyá válás útjával, a házassággal foglalkozik, beleértve a házasság akadályát jelentő, jellemzően egészségügyi problémákat is. A kötet harmadik témája az anyaság és a terhesség kérdése, ahol nem csupán a terhesség, a szülés, a szoptatás és a dajkaság, hanem a magzatelhajtás témáját is bemutatja a szerző. A negyedik fejezet a testi és lelki bajok gyógyításának kultúrtörténetét mutatja be. Az ötödik fejezet pedig az idősebb (már házasságban élő vagy megözvegyült) nők testével kapcsolatos témákat jár körül, mint a házaselet, a fogamzásgátlás, a meddőség, a nőgyógyászati problémák vagy éppen az idősödő női test társadalmi reprezentációja.

A *Régen minden lánynak jutott férj* más elrendezést követ, mint a *Lányok és asszonyok aranykönyve*, noha számos téma felbukkan részletesebben kifejtve az előző kötetből. A kötet az alcímmel összhangban – *A nők neveltetése és szereplehetőségei a 19–20. század fordulóján* – tematikusan tárgyal néhány kérdést. A *Gyermekek* című fejezet például nem csupán a családba született gyermekek sorsát mutatja be, hanem a lelenházak és az árvaházak világát is. De itt esik szó az intézményes nevelés korai formáiról, az óvodákról és a népiskolákról is. Szécsi külön fejezetet szentel a *Nőnevelésnek*, amelyben az otthoni iskoláztatás, a nevelőnők, a zárdaiskolák mellett bemutat jó néhány olyan területet is, amely belépőt jelenthetett a korabeli női karrierrekbe. Ilyen az óvónő- és tanítónőképzés mellett az első női egyetemi hallgatók témája, de a színészképzés és a társasági életre való felkészítés is. Az előző kötethez hasonlóan fontos témaként jelenik meg a harmadik és a negyedik fejezetben alaposan bemutatott házasság és háztartás kérdése. Ezekben a részekben széles körű áttekintést kap az olvasó a házassági piacról, a házassági szokásokról és a normaszegő házasságokról, valamint a házassághoz kapcsolódó rítusokról is. A háztartással kapcsolatban összehasonlítja a vidéki és a budapesti háztartást, illetve külön alfejezeteket szentel a korban központi kérdésnek tűnő mosásnak és a főzésnek. A következő fejezet – *Cselédek, munkásnők és doktor nagyságák* – kitekintés a középosztály világából. Szécsi részletesen ír a cseléd lányok, a „Marik” életkörülményeiről, a munkásnők világáról és a varrónői pályáról. Itt szól a tisztviselőnők és az orvosnők helyzetéről is. A *Szexualitás és anyaság* fejezetben számtalan olyan téma felbukkan, amely az előző kötetben is, így például a terhesség, a szülés, a fogamzásgátlás és a családtervezés. De olyan tabunak számító témákat is alaposan körüljár, mint a szüzesség, a szexuális norma és normaszegés, illetve a prostitúció és az emberkereskedelem. A könyv utolsó fejezetében az özvegység és a válás témáját tárgyalja.

A fenti témák jó része, noha más szemszögből, megjelenik a frissen megjelent, *Jókai és a nők* című kötetben. A könyv apropóját Jókai Mór születésének 200. évfordulója adja, ugyanakkor, amint az a szövegből kiderül, Szécsi Noémit régóta érdeklődés fűzi a témához. A kronologikus felépítésű kötet a költő születésének időszakától kései házasságáig és haláláig részletesen végigvezeti az olvasót az író életének fontos női szereplőinek sorsán. Jókai életrajza jó lehetőséget nyújt a korabeli női életpályák bemutatására. Az író református kisnemesi közegből származott, onnan emelkedett a nemzet legnépszerűbb írójává, majd élete végére a már népszerűsége csúcsán túljutott bálványának a pozíciójába. A korai évek legmeghatározóbb

szereplője az édesanya, illetve a közvetlen nőrokonok voltak. Majd következett a botrányos házasság Laborfalvi Róza színésznővel, aki egy törvénytelen leánygyermeket is hozott a házasságba. Ennek az időszaknak a főszereplői művészek, színésznők, illetve a házaspár közelében élő nőrokonok, sőt, a maga is egy törvénytelen leányt, a harmadik Rózát világra hozó második Róza. A harmadik Róza szintén fontos szerepet játszik: a festő Feszty Árpáddal kötött házassága és az általuk vitt Feszty-szalonszellemi inspirációt jelentett az idősödő írónak is. A történet Jókai Mór Laborfalvi Róza halála utáni újabb botrányos, a fiatal színésznővel, Nagy Bellával kötött házasságával zárul, epilógusként kitekintve a fiatal özvegy és néhány további szereplő, például a harmadik Róza lánya, Feszty Masa további sorsára. A könyv érdekessége, hogy nemcsak leírja, de „beszéli” is Jókait: a nőképet, a női szerepeket az írótól vett idézetek – többnyire regényrészletek – illusztrálják.

Bár a három kötet fókusza némileg különbözik, az abban bemutatott témák, sőt a szereplők is átjárnak a könyvek között. Ilyenek például a kötetek cím- és főszereplői, Hugonnai Vilma és Jókai Mór. De jó néhány téma is közös a könyvekben: a nevelés és a neveltetés, a házasság és a házaselet, a szülés és a születés, az öregedés és az elmúlás. Mindhárom kötet reflektál a nők változó társadalmi szerepére, a férfiak privilegizált helyzetére, a nők szexuális elnyomására, a nőket a családon belül és a társadalomban érő erőszakra, a kizsákmányolás különböző formáira. Teszi mindezt kifejezetten nagy olvasottságra és széles elsődleges forrásbázisra alapozva. Mindhárom kötetet bibliográfia egészíti ki, amelyekben Szécsi Noémi megjeleníti a felhasznált szakirodalmakat, illetve a levéltári forrásokat és egodokumentumokat. A felhasznált források mennyisége némely szaktudományos munkának is dízére válna. Néhány területen azonban alapirodalmak feldolgozása emelhetne volna a könyvek színvonalát. Hogy szűkebb érdeklődési köröm, a neveléstörténet területéről említsek példát, Pukánszky Béla⁴ és Kéri Katalin⁵ nőneveléstörténeti munkái kifejezetten hiányoznak a feldolgozott könyvek közül. A széles szakirodalmi alapot miatt a kötetek alapvetően pontosak, még ha a tudományos ismeretterjesztés által megkívánt könnyedebb stílus miatt a szakmai szemnek néha kissé felszínesnek vagy pontatlannak is hatnak a közölt adatok. Megint csak a tágabban értelmezett neveléstörténet területéről hozok két példát.

A kisdédóvás hazai megalapítójának valóban Brunsvík Terézt szokta tekinteni a szakirodalom. Ugyanakkor az előzmények között nem csupán Pestalozzit és Fröbelt érdemes megemlíteni, hanem általában a filantropista pedagógiát, vagy éppen Samuel Wilderspin nevét, akinek németre fordított munkája jelentős inspiráció volt Brunsvík számára. A művelt nagypolgári és arisztokrata családokban teljesen megszokott volt, hogy a korszak legfrissebb könyveit olvassák, köztük az akkor igen divatosnak számító nevelési kézikönyveket. De meg lehet említeni az inspirációk

4 PUKÁNSZKY Béla, *A nőnevelés évezredei: Fejezetek a lányok nevelésének történetéből*, Bp., Gondolat, 2006.

5 KÉRI Katalin, *Hölgyek napernyővel: Nők a dualizmus kori Magyarországon, 1867–1914*, Pécs, Pro Pannonia, 2008; KÉRI Katalin, *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon: Nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással*, Pécs, Kronosz, 2018.

között Teréz édesapját, Brunszvik Antalt, aki a magyar nyelvű intézményes nőnevelés egyik apostola volt. Szintén kimarad a *Régen minden lánynak jutott férj* című kötetből Brunszvik unokahúgának, Teleki Blankának a neve, aki 1846-ban magyar nyelvű nőnevelő intézetet nyitott Pesten. Az ő unokahúga pedig az a De Gerando Antonina, aki a dualizmus kori intézményes nőnevelés egyik kiemelkedő képviselője volt. A kisdédóvás és általánosságban a nőnevelés története kiválóan megmutatja ezeknek a sokszor generációkon átívelő női hálózatoknak a működését, amelyeknek a bemutatása alig jelenik meg a könyvekben.

Ami a népnevelés intézményeit illeti, jól mutatja be a szerző, hogy a dualizmus kori Magyarországon az alsóbb iskolafokokon elsősorban kényszer volt. Ugyanakkor a koedukáció a tankötelezettség lassú, de folyamatos terjedésével olyan új helyzetet teremtett, amely a modern nyugati társadalmak sajátja. A gyermekkor egyik kiemelt színtere lett az iskola, amely így a női és férfiszerepek konstruálásának fontos terepévé is vált. Érdekes lett volna az oktatási rendszer némileg részletesebb bemutatása, hiszen a női karrierlehetőségek felé utat nyitó iskolák, például a leánypolgárik, a női felső kereskedelmi iskolák, a felsőbb leányiskolák vagy éppen a leánygimnáziumok hiányoznak, vagy épp hogy csak említés szintjén jelennek meg a könyvekben.

A laikus olvasó számos ismerettel fog gazdagodni a könyvek által, ugyanakkor több olyan kontextuális elem egyáltalán nem vagy csak érintőlegesen kerül említésre, amelyek segítenének értelmezni a kötetekben bemutatott jelenségeket. Maga a szerző több helyen jelzi korrekt módon, hogy a könyvek elsősorban a középosztálybeli nők helyzetének bemutatására vállalkoznak, ezzel együtt is alig jelenik meg valami a korabeli Magyarország vallási, nyelvi vagy etnikai sokszínűségéből, a gazdasági helyzet rétegzettségéből, a különböző társadalmi osztályok eltérő tapasztalataiból, a szexuális orientáció és a nemi identitás kérdéseiből, a fogyatékosság konstrukciójából, a nemzetépítés politikai és kulturális folyamataiból, vagy éppen a hatalom kérdésének árnyalt kezeléséből.

Ezek a hiányok azonban nem Szécsi Noéminak vethetők fel, hanem a magyar nőtörténetírásnak. A felhasznált irodalmak kevésbé reflektálnak a feminista nőtörténetírás újabb elméleti megközelítéseire és eredményeire. A szerző ezzel kapcsolatban maga is így fogalmaz: „Szeretném, ha ez a könyv azzal tenne hozzá az utóbbi években a tudománypolitikai ellenszél ellenére is egyre bővülő, gazdagodó magyar nőtörténethez, hogy szélesebb olvasótábornak ad lehetőséget az időszak jellegzetességeinek áttekintésére. Ugyanakkor, lévén ismeretterjesztő munka, nem pótolhatja az egyes tudományterületek hiányosságait és adósságait.”⁶ A három kötet hiányosságai és adósságai elsősorban a magyar nőtörténetírás hiányosságai és adósságai. Ezért hasznos lenne, ha létrejönne egy olyan diskurzus, amely növelné a nőtörténet- és a nőneveléstörténet-írás kontextusérzékenységét, és amelynek eredményei egyszer majd a szélesebb közönséghez eljutó tudományos ismeretterjesztő irodalmakban is megjelenhetnének.

6 SZÉCSI, *Régen minden lánynak jutott férj*, 515–516.

Szécsi Noémi könyveinek nyelvezete lendületes, olvasmányos, a szerző jó tollú író, a szerkesztők is kimondottan jó munkát végeztek. Talán egyetlen felvetés, bár ez ízlés kérdése, hogy érdemes lett volna a jórészt a második könyvben megtalálható infantilizáló kifejezések (leányka, süldőleány, fiúcska, nebuló) kerülése. A kötetek kivitelezése is színvonalas, az egyetlen kisebb kifogás e tekintetben az lehet, hogy a Jókai-kötet, bár igényes kialakítású és szépen díszített, a fényes papír miatt néha nehezen olvasható. A könyvek gazdagon illusztráltak, a képek jól kiegészítik a szövegeket. A Jókai-történet nyomon követését hatásosan segíti a kötet végén található családfa.

Mindhárom kötet kifejezetten igényes munka, amely széles áttekintést ad a dualizmus kori nőképről, a nőkkel kapcsolatos szerepelvárásokról, a női sorsok tipikus fordulópontjairól, a tipikus és atipikus női életutak egy részéről. A téma iránt érdeklődő olvasók mindhárom kötetet nagy haszonnal és élvezettel forgathatják.